A NEMZETI MÚZEUM ZENEI GYÜJTEMÉNYEINEK KIALAKULÁSA.

A zenével, mint tudományággal való behatóbb foglalkozás Európaszerte újabb keletű s így az öncélú zenei gyüjteményeket sem létesítették régen. Sajátos viszonyainknál fogva mi csak bizonyos hol rövidebb, s főleg, hol hosszabb késéssel követjük az európai áramlatot.

Amikor a Múzeum Könyvtára hosszabb hányattatás után a Nemzeti Múzeum mai épületében végleges otthonra talált, MÁTRAY Gábor volt az épen kinevezett könyvtárőr s ő állította fel ideiglenesen a könyvtárat. Hogy ebben az időben még sehogysem gondoltak egy önálló zenei gyüjtemény létjogosultságára, legjobban igazolja az, hogy annak dacára, hogy a Múzeum vezetőségében zenebarátok, sőt zenebúvár is volt, külön zenei csoportra ki sem gondolt. KUBINYI Ágoston igazgatónak ötlött elsőnek eszébe, hogy a múzeumi díszteremben hangversenyeket kell adni, MÁTRAY Gábor a Nemzeti Zenedévé kifejlődő Hangászegyesületi Énekiskola igazgatója volt és sok minden egyeben kívül zenetörténeti munkákat írt. CZANYUGA József titoknok szintén érdeklődött a zene iránt. Több operaszövegkönyvet írt. Miután a zene tudományos művelése s külön zenei gyüjtemények felállítása még nem volt európai áramlat, fentemlített körülmények dacára, MÁTRAYÉK sem léptek a kezdeményezés terére.

MÁTRAY könyvtárigazgatósága idejében vette át a Nemzeti Múzeum az ú. n. müncheni könyvtári szakrendszert s ő állította fel 1865 és 1870 között ennek megfelelően a könyvtár. anyagát.

Az említett rendszerben a «Musica theoretica et practica» csoportba tartozó művek besorolására a következő szabály volt mérvadó:

«A művek, különösen az elméletiek kis száma miatt, ezen két alosztály összevonatott. A felállítás a három ívrét szerint történt, a szerzők vagy a rendszó betűrendjében. Megjegyzendő, hogy az oly

műveknél, hol mind a zeneszerző, mind a szövegíró ki van téve, mindig a zeneszerző neve adja a rendszót. Ide sorolandók tehát:

1. A zene irodalmának története.

2. A zene elmélete.

3. Zene tankönyvek; hangmű szerzéstan, s annak egyes részei, mint generalbass.

4. Zenészeti szókönyvek, zeneművek, zeneszerzők és virtuozokra vonatkozólag.

5. Szókönyvek a zenében előforduló elnevezések, műszavak, hangszerek stb. felől.

6. Zeneművek lajstromai és zenészeti intézetek évkönyvei.

7. Mindennemű zenemű, nyomtatva, vésve, írva, kőnyomatban stb.

Jegyzet. Irott vagy vésett egyházi énekek, graduálok, chorálék «Lit. (= Liturgia)-hoz».

A Musica szak-repertoriumának első lapján olvassuk ezt az előírást s ha e lajstrom első elkészítőjének jellegzetes írásával bevezetett tételeket végignézzük, el kell ismernünk, hogy joggal írta azt, hogy «a művek... kis száma miatt» foglalta egybe a két (theoretica et practica) alszakot. Viszont a régiek dícséretére szolgáljon, hogy egynéhány régi, ritkaságszámba menő, illetve értékes munkát már besoroztak a Mus. szakba, mint pld.:

Cocleus, Johannes: *Tetrachordum musices,* Norinbergii 1520.

Faber, Henricus: *Compendiolum musicae.* Augustini 1591.

(Listenius, Nicolaus): *Musica Nicolai Listenü denuo recognita* ... Norinbergii 1553.

Nem hagyták ki:

Rousseau, J. J.: *Dictionnaire de musique*-jének első amsterdami kiadását (1768), valamint

Rousseau, J. J.: *Traité sur la musique*-jének első (Genève, 1781) kiadását sem.

A kezdet e szerény gyüjteményét részint a nyomdák még az 1848. évi XVIII. t.-c. alapján kötelespéldányokkal, részint a kiadók, vagy a szerzők ajándékaikkal, néha hivatalos vásárlásokkal gyarapították.

A Musica szak fejlesztésével külön szakember híján nem foglal-

kozott a könyvtár, hisz szűkös javadalma mindig béklyóként nehezedett reá. Csak akkor fordult figyelem e csoportra, amikor a Múzeum alapításának 100-ik évfordulóján KERESZTY István: *Könyvtárunk zenei gyüjteménye* címen a Magyar Könyvszemlében (1902. 417—25 l.) ismertette a zenei gyüjtemény állagát. KERESZTY régi zenei szakember volt, de hivatalból a Hirlaptárban teljesített szolgálatot. Tárgyszeretete folytán ismertette zenei gyüjteményünk állagát s e cikkében, anélkül, hogy apró részletekbe bocsátkoznék, nagy vonásokban vázolja gyüjteményünket s kifejti, hogy a magyar zenetörténet írója ebben kapja meg munkájához a legterjedelmesebb anyagot. Nem hallgatja azonban el, hogy «vannak gyüjteményünknek pótolni való hiányai» is és «nagyon is érezzük, hogy alapvető munkák... és a kevéssé fontosaknak, de a művészet fejlődésének folytonosságát feltüntető középszerűségeknek óriási tömege nincsenek meg a Múzeum könyvtárában». Ez volt zenei gyüjteményünk első nyilvános szóvátétele.

A zenei könyvtár és zenei gyüjtemény iránti érdeklődés — talán a zeneművészet népszerűsítésének gondolatával tudatalatti párhuzamban — zenészek, zenebarátok között mindinkább terjedt. Ezért nem volt meglepetésszerű, amikor a Zenelap 1905. április 15-iki (8-ik) számában MEISZNER Imre egy Országos Zeneműtár létesítésének eszméjét vetette fel. Gondolatmenete ez volt: a hazai zeneirodalom megismerését lehetővé kell tenni. Legalkalmasabb e kérdés megoldására a Magyar Zeneszerzők Társasága. Ha ennek tagjai műveiknek egy-egy példányát, a kiadók kiadványaik, a szaklapok szerkesztői lapjuk, a zeneiskolák igazgatói Értesítőik egy-egy példányát beküldik: jelentős anyag gyűl egybe. A sajtó szólítsa fel a közönséget a tulajdonában lévő s e gyüjtéskörbe vágó anyagának felajánlására. «Ilyen módon oly szép anyag gyülne össze, melyből egy zenei katalógusnak a megszerkesztése már semmi nehézséggel nem járna». «Ezt az összegyüjtött anyagot a régi országházban, a központi városháza, vagy az iparcsarnok helyiségeiben lehetne felállítani». «A könyvtárt természetesen rendezni és gondozni kellene. Erre nézve ideiglenes megoldás az volna, hogy a Zeneszerzők Társaságának fiatalabb tagjai vállalkoznának e tisztségek viselésére.» Természetesen: minden ajándék és

minden felszerelési tárgy ingyenbe kerül. Ugylátszott, hogy sokan fognak e kérdéshez hozzászólani, de az írás nem muzsikus embernek való mesterség, azért a Zenelapban csak ketten foglalkoztak MEISZNER javaslatával. (1905. ápr. 25-iki 9-ik szám.) JASCHIK Álmos volt az első, ki a Zeneműtár gondolatával kapcsolatban írt, de ő a zene népszerűsítése, esztétikája s ilyenek felett elmélkedik. A második «*Az Országos Zeneműtár eszméjéhez*» című, névjelzés nélküli cikket KERESZTY István írta, aki múzeumi tisztviselői mivolta folytán nevét kénytelen volt elhallgatni, annyival inkább, mert cikkében egy a Múzeumon kívüli Zeneműtár létesítésének gondolatát támogatta. KERESZTY mindenekelőtt megjegyezte, hogy a Zeneszerzők Társasága már próbálkozott ily gyüjtéssel, de jelentéktelen eredménnyel, ami csak azért nem restelendő, mert a Bécsben székelő Nemzetközi Zeneszerzők Egylete sem járt jobban. Ezekután igen helyesen reámutatott arra, hogy az «1848. évi XVIII. törvénycikk (és annak megjavítása: az 1897. évi XLI. t.-c.) értelmében az országban nyomatott minden zeneműből egy-egy példányt be kell küldeni» a Nemzeti Múzeumba. Ez s az újabb anyag már eddig is igen értékes. Alighanem a zenei gyüjtemény fejlesztését célzó szóbeli előterjesztéseinek és indítványainak eredménytelensége indította annak az ötletnek leírására, hogy a múzeumi Musica szak hangjegyanyaga «valóban méltó alapja lesz egy nagyszabású, igazán Országos Zeneműtárnak» s utóbb «Egyesek talán nem gondolnák, hogy a Múzeum megfosztani engedné magát kincseinek, dicsőségének egy részétől; de részünkről nem tartjuk kizártnak, hogy a nevénél fogva egyszerűen könyvgyüjteményül szolgálni akaró könyvtár a neki idegen, a zenei gyüjteményt szívesen átengedje egy külön e célt szolgáló, szintén országos jellegű gyüjteménynek.» Őrzési helyül a Nemzeti Zenedét javasolja.

Még meg kell említeni, hogy MEISZNER Imre fentismertetett javaslatát 1905. május 28-ikán a Magyar Zeneszerzők Társaságának közgyülésén felolvasta s indítványozta, hogy mondja ki a Társaság: 1. hogy az Országos Zeneműtár felállítását szükségesnek tartja; 2. küldjön ki egy szükebb bizottságot, mely az előadásban megjelölt útmutatások figyelembevételével, az előmunkálatokat meg-

kezdje. A közgyűlés az indítványt egyhangúlag elfogadta s a bizottságot kiküldötte. Több nem történt s a javaslatról a Zenelap hasábjain többé szó nem volt.

A kérdés oly fontosnak tünt fel előttem, hogy — miután Németország és Ausztria több zenei gyüjteményét még 1903-ban tanulmányoztam volt, az ügyhöz a Zeneközlöny 1905. október 17-iki (24-iki) számában hozzá szóljak. Miután ma, 23 évvel a cikk megírása után, lényegében ugyanazon az álláspontón vagyok, kénytelen vagyok ez irásommal foglalkozni.

Meiszner — lelkesedésszülte, jószándékú — tervét nem helyeselhettem elvi és gyakorlati okokból. Elvből ellenzek minden olyan tervet, mely a Múzeum megkárosításának, megcsonkításának lehetőségét rejti magában. Gyakorlati okokból elleneznem kellett a tervet, mert abban minden ajándékozásra, ingyen munkára volt alapítva s helyiségül mások által elfoglalt épületek voltak kiszemelve.

A zenei gyüjtemények kérdésében vallott álláspontom ez volt:

«Zenei gyüjtemény alatt értem az irott és nyomtatott hangjegyeknek, valamint a zenét s a vele rokon dolgokat tárgyaló könyveknek, kéziratoknak, folyóiratoknak s apróbb nyomtatványoknak (műsor, operai színlap stb.) rendszeresen felállított tömegét. Ennek kiegészítő részét képezheti még a zenészek, zeneszerzők, zeneírók, hangszerkészítők stb. arcképeinek csoportja. A hangszerek és az ereklyék már múzeumi tárgyak s hivatásuk önnálló múzeumot vagy egy nagy múzeumnak külön csoportját képezni.

Rendeltetésük szerint különböztessünk meg muzeális, népszerűsítő és iskolai gyüjteményeket.

A muzeális gyüjtemény, mint már elnevezése is elárulja, olyan, mely a fősúlyt a kéziratban fennmaradt anyagnak és a magyar vonatkozású nyomtatványoknak (hangjegyek és könyvek) beszerzésére fordítaná. A jobb elnevezés híján népszerűsítőnek mondott gyüjtemény azt a célt szolgálná, hogy a zenei kérdések iránt érdeklődőknek kellő tájékoztatást nyujthasson, míg végre az iskolai gyüjtemények az executív-zenészek képzésére létesítendők.

Abból, amit a zenei gyüjtemények általános jellemzésénél elmondtam, önként alakul ki a csoportok hovátartozása.

Feltétlenül muzeális (történelmi) jellegű a *központi zenei gyüjtemény*. Központi voltánál fogva azonban könyvanyagában amaz elvnek kell érvényesülnie, hogy abban minden tudományos mű meglegyen, mely a zenének akár esztétikai, akár elméleti vagy bármely más ágának eredményes művelésére szükséges.

E gyüjtemények helye a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára.

Indokaim:

1. Nevezett könytárnak már van egy oly tekintélyes és becses ilynemű anyaga, mely a vázolt gyüjteménynek legmegbízhatóbb alapját képezheti. (Ismertetését l. a Magy. Könyvszemle 1902. évf. 417—25. l.)

2. Az 1897. évi XLI. t.-c. folytán minden könyvnyomdász minden nála nyomatott könyv és zeneműi köteles példányát beszállítja a könyvtárba. (Hogy a most nyomtatásban megjelenő zeneműveknek csak kisebbik része értékes, az a gyarapodás fontosságát — épen történelmi szempontból — nem csorbítja.)

3. S ezt talán elsősorban kellett volna említenem, a múzeumi könyvtárnak már csak neve is oly erkölcsi tényező, mely minden szerzőt vagy kézirat- stb. tulajdonost megnyugtat a felől, hogy az ajándékul adott, vagy letétbe helyezett anyag méltó helyen s fennmaradása a lehető legnagyobb mértékben biztosítva van.»

Természetesen élénken tiltakoztam az ellen a feltevés ellen, hogy a könyvtár gyüjtési körének egy részét kiadja, mert hiszen a múzeumi könyvtár rendeltetését a legilletékesebb fórum a következőképen foglalta össze: «a nemzeti szellem termékeit lehető teljes sorozatban összegyüjteni, megszerezni mindent, ami Magyarországra tartalmilag vagy alakilag, közvetlenül vagy közvetve vonatkozik, de e mellett az általános tudományosság haladását figyelemmel kísérni.» (L. A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene 4. l.)

A népszerűsítő zenei gyüjteményeken a vidéki könyvtárakra vonatkozó szakkönyvek kis, de céltudatosan válogatott sorozatát értettem, míg az iskolai gyüjtemények jellegét rendeltetése szabja meg. «Tartalmazza a drága, nehezen hozzáférhető vezérkönyveket, kivonatokat, hogy ezeket a növendékeknek rendelkezésére bocsát-

hassa, tartalmazza továbbá a zenekari gyakorlatokhoz szükséges zeneműveket, megfelelő szólamaikkal együtt, valamint gazdag kamarazenei anyagot is. Könyvek a gyűjteménynek kiegészítését képezik, az exekutív-zene tanítási szükségleteinek megfelelően.

Az ilyenemű gyűjtemények leggazdagabbjának az Orsz. M. Kir. Zeneakadémián kell lennie. Minél jobb, fejlettebb egy tanintézet, annál jobb könyvtárának kell lennie.»

Noha látszólag egyik javaslat vagy vélemény sem érdekelte hivatalból a Múzeum Könyvtárát, mégis dr. FEJÉRPATAKY László egyetemi tanár, könyvtárunk akkori vezetője oly intézkedést tett, melynek súlyát és értékét csak jóval később láttuk meg. 1904-ben ugyanis vétel útján megszerezte ERKEL Ferenc zeneirodalmi hagyatékát és levelezését. Ezzel a rendkívül érdekes és becses sorozattal kézirattárunk egy eladdig ismeretlen anyag tulajdonosa lett s FEJÉRPATAKY Lászlónak, mint a könyvtár fejének rendelkezése folytán «az ERKEL-féle gyűjtemény rendezése alkalmából ‚Musica' címen egy új kézirattári szakcsoport létesíttetett». (Jelentés a könyvtár állapotáról az 1905. év II. negyedében. Magyar Könyvszemle. 1905. 260 l.) A kézirattári Musica-szak felállítása nagy munkával járt, mert ez magával hozta az egész kézirattári anyag megrostálását s a zenei, illetve zenei vonatkozású darabok kiemelését. FEJÉRPATAKY bécsi aukción LISZT-kéziratokat vásárolt, egyéb ajándékok és vételek is gyarapították a gyűjteményt. Végleges feldolgozásában anyaga két részre osztatott, ú. m. a zenei kéziratokra: Manuscripta musica (hangjegy és kevés teoretikus írásra) és zenei levelekre: Epistolae musicae-re. Ennek repertoriuma és cédulalajstroma 1910. végére készült el. (Magyar Könyvszemle 1911. 64. lap.) E munkát dr. VÉRTESY Jenő őr végezte el minden elismerésre méltóan.

Míg a kézirattárban ily szépen fejlődött a zenei csoport, a könyvtár nyomtatványi osztályában a Musica-szak változatlan szerénységben maradt meg s úgyszólván csupán a köteles példányokkal gyarapodott. KERESZTY István, ki a Hirlaptárban teljesített szolgálatot s a zenei ügyeket, mint kritikus és író szolgálta, 1908-ban a Magyar Könyvszemlében (319—41 l.) *A zene irodalma a könyvtárban* című tanulmányt közölt, melyben úgy a könyvek, mint a hangjegyek

kezelésére javaslatot tett, illetőleg bibliografiai rendszerét ismertette s azt általános elfogadásra ajánlotta. Javaslatában úgy a könyvek, mint a hangjegyek könyvtári feldolgozására külön-külön rendszert állított fel. A könyveket 10 csoportra osztotta, anélkül hogy decimális rendszert akart volna létesíteni. Megemlítendő még az az eredeti gondolata, mely szerint jobbnak híján a tizedik, a «bibliografiai csoportba való és elkészítendő végre mindama zenei érdekű tárgyak jegyzéke (utaló lapja), amelyek maguk nem foglalnak helyet a zenei könyvtárban. Ilyenek:

a) hangszerek a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárából, valamint néprajzi tárából (a magángyüjtők is igen előrelátóan cselekednének, ha gyüjteményüknek részletes leírókatalógusát e zenei könyvtárban őriztetnék az utókor számára);

b) fonogram-felvételek; ilyeneket azonban még előbb be kell szerezni. Hogy ez mennyire fontos és sürgős, azt aligha kell bizonyítgatnom; nem megbecsülhetetlen vívmány-e, hogy egy BLAHÁNÉ énekét, HUBAY vagy VECSEY hegedülését, DOHNÁNYI, JUHÁSZ Aladár, MÉRŐ Jolán vagy SZENDY zongorajátékát a maguk teljes művészi magaslatán átéreztethetjük a jövő századok nemzedékeivel? Mit nem adnánk érte, ha BEETHOVEN vagy LISZT előadóművészi nagyságát ilyen módon közvetítve élvezhetnők!...

c) magyar és külföldi művészek festett, rajzolt vagy faragott képei, illusztrációi; tudniillik a zenei tárgyúak;

d) jeles zenészek kéziratai (akár betű, akár kótaírásúak);

e) tankönyvek;

f) mise- és egyéb egyházi énekeskönyvek».

Tulajdonképen e cédulatömeg egy részét (a—c) egy 11. csoport különféle alosztályaiba, a többit részint a tíz csoport egyikébe (e, f), részint a már akkor munkában levő kézirattárba (d) oszthatta volna be.

A hangjegyanyagot KERESZTY a törzslajstromon (növedék napló) kívül háromszoros cédulakatalógussal akarta áttekinthetővé tenni. E háromszoros lajstrom 1. betűrendes, két alcsoportban, 2. műfaj szerinti három alcsoportban 26 oszloppal, 3. hangzóanyaga szerint 3 alcsoportban 29 szakra bontottan, ezeken belül betűsorban állana

a kutató szolgálatára. Rendszerének kötelezővé tételét igen nyomatékosan s periculum in mora befejezésű felkiáltással javasolta. Célja helyett azonban annak ellenkezőjét érte el, mert a Magyar Könyvszemle szerkesztője, KOLLÁNYI Ferenc igazgatóőr, a nyomtatványi osztály vezetője, hosszú lapalji szerkesztői jegyzetben (I. h. 341. l.) kifejtette hivatalos álláspontját, mely röviden ez:

Ha KERESZTY egy külön felállítandó zenei könyvtárra nézve ajánlja rendszerét, elfogadná. «Ő azonban nem ezt akarja, hanem hogy a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának zenei szaka egészíttessék ki ily nagy zenei könyvtárrá, külön helyiségben, ‚jókora pénzösszeg' felhasználásával, hivatott szakember vezetése alatt, még pedig haladéktalanul, sürgősen, nehogy — ugymond — ezentúl is okunk legyen a könyvtárban a pirulásra, ha a hozzánk forduló zeneszerzőknek nem tudjuk előadni a szakmájukba vágó jelentős külföldi munkákat. Ezzel pedig nem érthetünk egyet.» Nem látja indokoltnak, hogy miért fejlesztessék egy szak jobban a többi rovására, hiány minden szakban van anyagi eszközeink elégtelensége miatt. De KERESZTY megfeledkezett arról, hogy a múzeumi könyvtár feladata: «összegyűjteni és féltékeny gonddal megőrizni mindazt, ami magyart vagy magyar vonatkozásút az irodalom létrehozott. Ennek megvalósítása bizonyára hasonlíthatatlanul fontosabb, mint a zeneszerzők a könyvtár feladatán kívül eső kívánságainak teljesítése». Stb. A javaslat sorsa ezzel meg volt pecsételve.

Ünnepélyes évfordulók azonban alkalmat nyujtottak arra, hogy a zenei gyüjteményre irányuljon a figyelem. A Múzeum ismeretterjesztő előadásai során 1910-ben ERKEL Ferencről, 1911-ben LISZT Ferencről tartatott előadás. Ez utóbbival kapcsolatban a Múzeum kupolatermében és két oldaltermében egy, több hónapig nyitva tartott, jubiláris «Liszt Ferenc emlékkiállítás» rendeztetett, melynek lajstroma magyarul és németül megjelent s felénk fordította a külföld figyelmét. 1912-ben RUZITSKA Györgyről szóló előadás alkalmával e szerző kéziratai s más emléktárgyai voltak a kupolateremben kiállítva. Erről a hallgatóság egylevelű nyomtatvány formájában kapott katalógust kezébe. Végül 1913-ban a zenei kéziratok

egy sora vetített képekben nyert bemutatást. A kitört háború ezt a munkát megakasztotta.

Semmiféle világégés és vérözön nem tudta azonban a zenei osztály gondolatával való foglalkozást elcsitítani. Dr. Haraszti Emil nemzeti zenedei tanár a Nemzeti Múzeum útján memorandumot intézett az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, amelyben külföldi példákra való hivatkozással, 1916. szeptember 10-ikén kelt eme beadványában hangsúlyozza, hogy «legfőbb ideje tehát felállítanunk egy Országos Magyar Zenei Könyvtárt és Gyüjteményt, mely magában foglalná zenei és zenével kapcsolatos emlékeinket». «Ennek az új kultúrális intézménynek megszervezése, a nemzet egyik legfőbb művészi és tudományos érdeke.» Míg azelőtt e téren csak részletkérdésekkel foglalkoztak, úgy «ezuttal teljes egészet alkotó zenei intézményről van szó, mely a Nemzeti Múzeum keretében nyerne elhelyezést, mint annak egyik osztálya». «A Nemzeti Múzeum zenei sectioja így négy osztályból állana: I. Könyvtár. II. Kézirattár. III. Hangszergyüjtemény. IV. Ereklyeosztály».

A Könyvtár két csoportra oszlik; zenetudományira és zeneműtárra. Előbbi: *a)* történelmi, *b)* systematikus csoportra s ezen belül alosztályokra tagozódik; utóbbi: *a)* vocalis, *b)* instrumentalis zenei művekre s ezeken belül műfajok szerint csoportosíttatnék.

A kézirattár anyagát alkotná a Múzeum kézirattárának zenei része. A Zeneakadémia, a Nemzeti Zenede, a Nemzeti Színház és az Operaház, valamint magánosok idesorolható anyaga megszerzendő.

Ami a hangszergyüjteményt illeti, «alapvető anyagát szolgáltatná a régiségtár és a néprajzi múzeum hangszerei, phonogramjai, valamint a vidékről összegyüjtött magyar hangszertörténeti érdekességek».

Végül az ereklyeosztály a zenészekre vonatkozó emléktárgyakat foglalná magában.

«A rendezés és kezelés munkáját elvégezhetné két oly tisztviselő, akinek elméleti zenei képzettsége mellett van gyakorlati jártassága is, főkép bibliografiában, partitúraolvasásban, zongorajátékban és hangszermechanikában. Szükség volna még gyakornokra és lehetően zenéhez értő szolgára is.»

A Múzeum konkrét javaslattétel előtt a minisztérium elvi hozzájárulását kérte. A háború izgalmai közepette egy év tellett el, míg az előterjesztésre az 1917. október 23-iki (104.852/III—1917 sz.) miniszteri rendelet konkrét javaslatot arra az időre kívánt, amikor a Székesfőváros dr. HARASZTInak az egyesztendős szabadságot már engedélyezte. A tanács 1917. november 20-ikán a kért szabadságot megadta, a Múzeum igazgatója pedig felszólította HARASZTI egyet. magántanárt, hogy a könyvtár anyagának tanulmányozása alapján tegyen részletes javaslatot. A Székesfőváros 1918. július 9-iki tanácsülésében e szabadságot újabb egy évvel hosszabbította meg. A tanulmányozás és tájékozódás újabb javaslatot eredményezett, melyet 1918. október 10-ikén nyujtott be HARASZTI. Lényegében az 1916. évi javaslattal egybevágó (csak a felsorolási sorrend más), de már a konkrét javaslat a személyiekben arra is kiterjed, hogy az új osztályba helyeztessék át BARTÓK Béla és dr. LAJTHA László, kik akkor a Néprajzi Osztályban teljesítettek szolgálatot.

Úgy a népköztársaság, mint az u. n. tanácsköztársaság idején egy nagy zenei könyvtár és gyüjtemény felállítására mindenféle eszme merült fel és többrendbeli szocializálás történt ez irányban az akkori vezetők részéről, melyekre, miután szerencsésen szertefoszlottak, nem érdemes kitérnem. Dr. HARASZTI Emil 1919-ben a Nemzeti Zenede élére kerülvén, a Múzeummal való kapcsolata megszűnt.

A Musica szak azonban most már annyi tanulmányozás s megindított kettéosztási munka után nem maradhatott megbolygatott állapotában, rendbe kellett hozni. Fűtetlen termekben, kegyetlen hideg télben KERESZTY István foglalkozott a hangjegyanyagnak összeválogatásával, csoportosításával, majd LAVOTTA Rezső, a kolozsvári Konzervatórium menekült igazgatója került melléje, ki utóbb teljesen átvette tőle e munkakört. E munka arra irányult, hogy a Musica szak könyv- és hangjegyanyaga teljesen különválasztassék. Az új felállításban a raktárrendszer alkalmazását azért nem lehetett életbe léptetni, mert a könyvtár többi szaka ugró számozású és az akkori vezetőség a teljes egyöntetűséghez ragaszkodott. Ezzel szemben a Mus. theor. szakon belül öt alosztály létesült. Ez al-

osztályok megállapításánál az volt az irányadó elv: alkalmazkodni a meglévő anyaghoz olymódon, hogy valamelyik alosztály nagyobb mérvű gyarapodása esetében ez könnyen legyen bi- vagy trifurkálható, ami a kartotékban minden különösebb rázkódtatás nélkül könnyen keresztülvihető. A Musica practicánál azonban a folyószám szerinti felállítás keresztül vitetett. Minden műről törzscédula és kartotéklap készült. Előbbi a betűrendes törzslajstromba, utóbbi a szakokszerinti kartotékba kerül. (A szakok részletezését ld. LAVOTTA Rezső: *Az Országos Széchényi Könyvtár zenei anyagának új beosztása.* Magyar Könyvszemle, 1922. 59—63 lap.) Ez az új felállítás, melynek munkáját LAVOTTA Rezső zeneművészeti előadó a legnagyobb elismerésre méltó módon végezte el, egy határozott lépés az önállósulás felé.

Dr. Isoz Kálmán múzeumi főtitkár, főkönyvtárnokká minősíttetvén át 1924-ben, a Nemzeti Múzeum főigazgatója által a Zenei Osztály felállításának előmunkálataival bízatott meg. E rendelkezés alapján tehát egybefűzte a könyvtár zenei anyagát. Mint a szakrendszer megállapításánál a meglévő anyaghoz való igazodás és a további fejlődés zavartalan lehetőségének biztosítása volt az irányadó elv, úgy a Zenei Osztály anyagának összeállításánál is a lehetőségek figyelembe vétele és nem a délibábos elgondolások voltak a mérvadók. A Könyvtár Zenei Osztálya tehát ezidőszerint a következő anyagból tevődött össze, ú. m.: *a)* nyomtatott könyvek, *b)* nyomtatott (sokszorosított) hangjegyek, *c)* írott hangjegyek (autografok és kézírásos másolatok), *d)* írott zenei munkák, *e)* zenei levelek, *f)* analekták, *g)* ikonográfiai anyag. Az e csoportok bármelyikébe való gyarapodást egy közös növedéknaplóba vezetjük be. Miként a Könyvtár egyes osztályainak, nevezetesen a Nyomtatványi Osztálynak, a Hirlaptárnak, Kézirattárnak és Levéltárnak, ép úgy a Zenei Osztálynak is van külön növedéknaplója, ami a Zenei Osztály különállását dokumentálja. Miután a kötelespéldányok a növedéknaplóban mint a nyomtatványi osztályból való áttétek vezettetnek be, e két naplózás folytán a statisztikai kimutatásban duplán szerepelnek, s így a növekedés képét akaratlanul hibássá teszik. Ennek elkerülésére szükséges lesz a köteles példányokat közvetle-

nül a Zenei Osztálynak átutalni. A gyarapodás a növedéknaplóba való bevezetés után a fenti csoportosítás alapján a repertoriumokba vezettetik be. Minden nyomtatott műről törzslap és kartotékcédula készül, azonkívül bejelentőlap a Bibliografiai Központ részére. A kéziratos munkákról stb. törzslapot és utalólapot írunk.

Miután a Zenei Osztálynak ezidőszerint külön javadalma nincs, növekedése legelsősorban ajándékoknak köszönhető. Noha e gyűjteménycsoport szépen gyarapodott (különösen értékes az autografok növekedése) s zenebarátok részéről pénzbeli ajándékban is részesült, mégis a Zenei Osztály csak akkor töltheti be hivatását, ha céltudatosan és rendszeresen fejleszthetjük. Ezt a munkát azonban ajándékokra felépíteni nem lehet. A Zenei Osztály sorsa ma ugyan igen mostoha, mert második tisztviselőjét Lavotta Rezső zenetörténeti előadót, az általános tisztviselőhiány folytán más munkakörre kellett lekötni, altiszt sem áll rendelkezésre, úgy hogy az osztály vezetője a lebélyegzéstől a címkézésig mindent maga kénytelen végezni. Noha a jelenlegi helyzet felette kedvezőtlen, számítanunk lehet a közoktatásügyi kormány megértő jóakaratára, amely a Nemzeti Múzeumnak kiutalandó megfelelő anyagi eszközökkel módott fog nyujtani az egészséges fejlődésre.

Az eddig előadottakból, nem kevésbbé az érdekeltek által a Múzeumban szóbelileg kifejtett kívánalmakból világossá lett, hogy a zenei gyüjtemény létesítése immár közóhajt elégít ki. A keresztülvitelre vonatkozó nézetek a következő három formulában nyernek kifejezést, ú. m.:

1. állítassék fel egy Országos Zenei Múzeum és Könyvtár,

2. állíttassék fel a Nemzeti Múzeumban egy különálló s az intézet minden zenei anyagát magában foglaló zenei osztály s végül

3. fejlesztessenek ki a Nemzeti Múzeum egyes osztályaiban (Könyvtár, Történelmi Osztály, Néprajzitár) már meglévő zenei gyüjtemények a maguk helyén s készíttessék az egész anyagról a zenetudomány mai állásának megfelelő központi kartotéklajstrom.

Ami egy különálló Országos Zenei Múzeum és Könyvtár felállítását illeti, ez úgy erkölcsi, mint anyagi szempontokból lehe-

tetlen. Lehetetlen egyrészt azért, mert a Nemzeti Múzeum egyes táraiban lévő, felette számottevő anyagot az intézetből kiemelni teljesen lehetetlen, másrészt, mert egy új múzeum és könyvtár létesítése rendkívül nagy anyagi áldozatot igényel, amit legkevésbbé szabad akkor kívánni, amikor meglévő intézmények a javadalom több mint mostoha megállapítása miatt, nem tudnak életteljes munkásságot kifejteni, hanem csak tengődnek! E délibábos terv elvetendő, mert e szegény országnak sehogy sincs szüksége párhuzamosan működő, egymásnak konkurrenciát csináló gyüjteményekre, vagy részlet-múzeumocskákra, annyival kevésbbé, mert ezt az országot élelmes kalmárok e tekintetben is már régen végigprédálták.

A Nemzeti Múzeumban létesítendő Zenei Osztály látszólag egyszerű rendelettel fel volna állítható, de ez igazi haszonnal vagy eredménnyel nem járna, mert az egyes múzeumi osztályok gyüjteményeiket szervesen építvén fel, nem lehet azoknak egyes részeit, az egésznek világos kára, megcsonkítása nélkül kitépni. (Igazolásul csak egy egészen egyszerű példát hozok fel: a Néprajzitárnak sok egyéb gyüjteményén kívül van egy igen szép maláji gyüjteménye, amelyben egy párját ritkító hangszercsoport foglal helyet. Világos tehát, hogy ezt a malájiakat képviselő gyüjteményt nem szabad a hangszerektől megfosztani, mert az különben hamis képet ad nemcsak a népről, hanem a gyüjtőről is, aki figyelmét — látszólag — nem terjesztette ki a nép kultúrájának egész körére.) Ebből — a felfogásom szerint egyedül helyes szemszögből nézve a kérdést — ezt a második tervet is el kell ejteni.

A harmadik javaslat abból az elvből indul ki, hogy minden gyüjteményt ott kell kiépíteni, ahol a természetes fejlődés menete, a multba nyúló gyökerek ezt lehetővé, sőt parancsoló szükségességűvé teszik.

A zenei gyüjtemények tervszerű kifejlesztésére művelődésünk történelmi tárháza: a Nemzeti Múzeum az elhivatott intézmény.

A zenei vonatkozású írott, nyomtatott és ábrázolt anyag könyvtárunk Zenei Osztályában már egyesítve van. Ami a könyvtár Zenei Osztályának tervszerű kiépítését illeti, ebben a Múzeum ren-

deltetése és a tudomány mindenkori állapota adja meg a zsinórmértéket. A Nemzeti Múzeum rendeltetése — miként erről jelen fejtegetések során már ismételten volt szó — a magyar és magyar vonatkozású művek lehető teljességben való megszerzése, azonkívül a tudománynak színvonalon álló művelhetésére vonatkozó segédeszközök biztosítása. A mi esetünkben tehát a magyar vonatkozásokon kívül bibliográfiáknak, standard-work-oknak, nélkülözhetetlen munkáknak és folyóiratoknak beszerzését jelenti, anélkül azonban, hogy könyvészeti ritkaságok, vagy hasonló, az amatőrök szenvedélyét szolgáló gyűjtésekre kitérnénk.

Hangszerek a Múzeum Történelmi Osztályában vannak. Itt úgy régi szerzeményből, mint a DELHAES-féle hagyatékból rendkívül értékes hangszereket találunk. Ehhez járulnak még a SZALAY Imre múzeumi igazgató által, saját rendelkezésére állott javadalomból vásárolt hazai hangszerek, újabb beszerzések s a SCHUNDA József fuvóhangszerekből álló igen értékes ajándéka. Miután a művelődéstörténet emlékeinek sorához a városi műveltség jellegzetes eszköze, a hangszer hozzátartozik, úgy ezeket a művelődéstörténeti gyűjteményben nemcsak meg kell hagyni, hanem gyarapítani és szakszerűen feldolgozni is kell. A hangszerek ismeretéhez külön speciális tanulmányokra van szükség, annyival inkább, mert nemcsak a meghatározások pontossága, hanem a javítások ellenőrzése is szakember feladata, ki a hangszerkészítő technikai tudását és tájékozatlan jóakaratát kellő korlátok közé szorítja. A tudományos feldolgozást: jó leírólajstrom megírását is csupán kellő hangszertörténeti szakképzettséggel és tapasztalatokkal bíró zenész végezheti. Ugyanez áll a hangszergyűjteményt kiegészítő hangszerikonográfia összegyűjtésére és illetőleg feldolgozására is.

Hasonló a helyzet a népi hangszerek és a primitív népek hangszerszámainak gyűjtésénél. A Múzeum Néprajzitárának igen szép gyűjteménye van ilynemű zeneszerszámokból s ezenfelül nagyfontosságú és eléggé meg nem becsülhető népzenei fonograf-felvételekből. E gyűjteménytől a Néprajzitár sem foszthatő meg egy más intézmény javára, ellenkezőleg ez is helyén fejlesztendő megfelelő szakemberek segítségével és az egész anyag szintén speciálista

vagy speciálisták által lajstromozandó és a fonogramgyüjtemény — amennyiben még teljes egészében ez keresztül vihető nem volt — lekótázandó.

Ez a terv nemcsak biztosítja a Nemzeti Múzeum minden osztálya gyüjteményeinek épségét, hanem annak zenei részében való gyarapodását s tudományos feldolgozását is szorgalmazza. Szükséges azonban, hogy mind eme gyüjtemények anyaga a kutatók részére hozzáférhető is legyen. E célt legjobban szolgálja egy központi kartotéklajstrom, melyben a múzeumi gyüjteményekben lévő minden zenei tárgy, minden nyomtatvány, kézirat stb. cédulája megvan, hogy a kutató ne legyen kénytelen öt-hat helyen bekopogtatni, hanem egy helyen nyerhessen felvilágosítást arról, hogy azt amit keres, hol, mily jelzet alatt találja meg. Pl. aki a lant iránt érdeklődik e címszó alatt megtalálja a hangszerről és irodalmáról szóló munkák, e hangszerre írt művek címét, továbbá hogy melyik készítőtől hol talál példányt, mily képes ábrázolásaink vannak erről a hangszerről s így tovább. Természetesen e cédulák azt is tartalmazzák, hogy az említett hangjegy, kép stb. hol, mily jelzet alatt található meg. A Múzeum különféle zenei gyüjteményeinek állagáról egybeállított eme *Központi Zenei Kartotékának* a Könyvtár Zenei Osztályában van helye. A dolog természetéből önként folyik, hogy ezt a Központi Zenei Kartotékát intézményesen kell életbe hívni, megállapítván szabályrendeletileg a cédulák külalakjára, elkészítésére, beszolgáltatási határidejére vonatkozó intézkedéseket és felállítási rendszerét.

Ha ez a kartotéka létesül, célszerűnek tartom, hogy ennek kiépítésében tegyünk még egy lépést előre s javaslom, hogy vonjuk be e kartotékába a Múzeumon kívül álló, önként csatlakozó intézetek (pl. Zeneművészeti Főiskola, Nemzeti Zenede) anyagának céduláit, amihez hozzáfűzzük a Bibliografiai Központ Címjegyzékeinek felhasználásával egy sor könyvtár (pl. a Fővárosi Könyvtár igen gazdag) zenei anyagának jegyzékét is.

A Múzeum Központi Zenei Kartotékája e kibővüléssel lényegében egy zenetudományi központi lajstrommá, aféle Musicologiai Központtá lenne, amit azonban nem feltétlen szükséges címében is

jelezni, mert végeredményben nem a cím vagy a név, hanem a tartalom a fontos.

A múzeumi Központi Zenei Kartotéka tehát egy hatalmas cédulatömeget jelent, melynek megszerzése, egybeállítása, megfelelő címszó rendszerének kiformálása, szóval az egésznek megszervezése: időt, munkaerőt és pénzt igényel s csak akkor szabad hozzáfognunk, — pedig hozzá kell fognunk — ha biztosak vagyunk abban, hogy a kezdés után nem kell fedezet híján, vagy valamely hatóság jóakaratának hiányában, a magyarság ellenségeinek kárörvendezése közben, szégyenszemre munkánkat abbahagynunk.

Isoz Kálmán.